

Ύλη και Τέχνη

(σκέψεις για τη λειτουργία της Τέχνης)

Τον τελευταίο αιώνα, η επιστήμη απέδειξε, αυτό που από παλιά ήταν γνωστό στο χώρο της φιλοσοφίας. Έκπληκτοι οι επιστήμονες στις αρχές του εικοστού αιώνα, διαπίστωσαν ότι, σε υποατομικό επίπεδο, η ύλη συμπεριφέρεται με εντελώς διαφορετικό τρόπο απ' ότι στον κόσμο που αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας. Σε αυτό το επίπεδο, η ύλη δεν είναι καν ύλη: είναι ένα σύνολο πιθανοτήτων που καθεμιά απ' αυτές εκφράζει την πιθανότητα η ύλη να βρίσκεται σε μία θέση στο χώρο και στο χρόνο. Είναι ένα κύμα που εξαπλώνεται στο χώρο και στο χρόνο και εκφράζει την πιθανότητα, η συγκεκριμένη ύλη να βρίσκεται ταυτόχρονα σε διάφορες θέσεις. Το μοναδικό αυτό φαινόμενο όμως, αν και μπορεί να προβλεφθεί θεωρητικά, είναι αδύνατο να παρατηρηθεί πειραματικά: κάθε φορά που προσπαθούμε να παρατηρήσουμε αυτό το περίεργο κύμα που εξαπλώνεται στο χώρο και το χρόνο και που προβλέπει την ύπαρξη της ύλης ταυτόχρονα σε διάφορες θέσεις, το κύμα αυτό καταρρέει και τη θέση του παίρνει, εντοπισμένη σε ένα συγκεκριμένο σημείο, η ύλη. Με λίγα λόγια, αυτό που συμβαίνει στην ύλη, όταν δεν την παρατηρούμε, μας είναι άγνωστο: οι αντιληπτικές μας αισθήσεις, το μόνο που μπορούν να συλλάβουν είναι μια στατική εικόνα εκείνου που πραγματικά συμβαίνει. Το κέρδος όμως, έρχεται από το γεγονός πως ξέρουμε πια θετικά, ότι αυτό που μας έλεγε ο Πλάτωνας και οι υπόλοιποι φιλόσοφοι και μύστες είναι πια γεγονός: αυτό που αισθανόμαστε με τις αισθήσεις μας, δεν είναι αυτό που πραγματικά υπάρχει.

Αυτό που η επιστήμη, λοιπόν, απέδειξε με την ύλη, η φιλοσοφία το ήξερε από πολύ παλιά. Γιατί όμως η φιλοσοφία γνώριζε κάτι που η επιστήμη χρειάστηκε εικοσιπέντε αιώνες να το ανακαλύψει; Ίσως γιατί, ό,τι συμβαίνει με την ύλη, το αντίστοιχο συμβαίνει και στα συναισθήματα κι τις ιδέες. Αν κάποιος ψάξει σε ένα λεξικό την έννοια της *διαίσθησης*, θα διαπιστώσει ότι η τελευταία αφορά την *“απροσδιόριστη γνώση αυτού που δεν μπορεί να αποδειχτεί με τη λογική ή αυτού που δεν υπάρχει ακόμη”*¹. Η αμφιλεγόμενη αυτή έκτη αίσθηση όπως συχνά την ονομάζουμε, δείχνει να μην συνεργάζεται και πολύ με τις υπόλοιπες πέντε καθώς το πεδίο δράσης της φαίνεται να είναι διαφορετικό απ' αυτό των άλλων αισθήσεων. Έτσι, μετά την ανάπτυξη της κβαντικής φυσικής, της επιστήμης που μελέτησε τη μυστηριώδη συμπεριφορά της ύλης, όπως την περιγράψαμε στην πρώτη παράγραφο, δεν ήταν λίγοι εκείνοι που υποστήριξαν ότι η διαίσθηση είναι κι αυτή ένα κβαντικό φαινόμενο: νιώθουμε, ότι υπάρχει κάτι πέρα απ' αυτό που οι υπόλοιπες πέντε αισθήσεις μας αντιλαμβάνονται ως πραγματικότητα, κάτι έξω απ' το χώρο και το χρόνο, κάτι ασύλληπτο που καθορίζει την ύπαρξη μας και τον κόσμο γύρω.

¹ <https://www.greek-language.gr/>

Εικόνα 1: V. Van Gogh: Έναστρο η νύχτα, Ιούνιος 1889.

Τι συμβαίνει, τώρα, κάθε φορά που προσπαθούμε να εκφράσουμε αυτή τη διαίσθηση που νιώθουμε; Προσπαθώντας να εκφράσουμε αυτό που νιώθουμε διαισθητικά, φέρνουμε τη διαίσθηση εκεί που εξ ορισμού δεν υπάρχει, δηλαδή στη λογική. Επομένως, αλλάζουμε τη φύση της διαίσθησης για να την παρουσιάσουμε με έναν τρόπο που μπορεί να γίνει αντιληπτός από τους άλλους. Κι έτσι, όπως ακριβώς η παρατήρηση του κύματος της ύλης, προκαλεί αυτόματα την κατάρρευσή του και την εμφάνιση στη θέση του, μιας προσδιορισμένης στο χώρο και στο χρόνο ποσότητας ύλης, έτσι και στη διαίσθηση, κάθε προσπάθεια έκφρασής της αλλάζει τη φύση της διαίσθησης παράγοντας κάτι που είναι μεν προϊόν της, αλλά δεν είναι πια διαίσθηση. Τι μπορεί να είναι αυτό που εκφράζουμε με τη διαίσθηση; Στην προσπάθειά τους να εκφράσουν τη διαίσθηση, οι άνθρωποι χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία, ανήκουν οι άνθρωποι που διαθέτουν δύο βασικές ικανότητες: η πρώτη έχει να κάνει με την ικανότητά τους να διεισδύουν βαθιά μέσα στην περιοχή της διαίσθησης, και του υποσυνείδητου. Σ' αυτό το επίπεδο, δεν υπάρχει λογική παρά μόνο εμπειρία, άχρονη και άχωρη, δεν υπάρχει η αιτιότητα, όλα γίνονται με έναν τρόπο που δεν μπορεί να εξηγηθεί, ακριβώς όπως, κατ' αναλογία με την ύλη, δεν μπορεί να εξηγηθεί η πιθανότητα η ύλη να βρίσκεται σε δύο σημεία ταυτόχρονα. Η δεύτερη ικανότητα αυτών των ανθρώπων έχει να κάνει με την δυνατότητα που έχουν να μπορούν να συνυπάρχουν μέσα τους αυτές οι δύο ριζικά αντικρουόμενες φύσεις: η διαίσθηση και η λογική. Από τη μια πλευρά, οι άνθρωποι αυτοί έχουν την ικανότητα να βυθίζονται στη διαίσθηση, από την άλλη μπορούν, αυτήν την εμπειρία της καταβύθισης να την προσφέρουν στη λογική. Στους περισσότερους ανθρώπους, όταν συμβαίνει αυτό, η λογική αμέσως καταργεί τις εμπειρίες της διαίσθησης νιώθοντας, μάλλον, πως αυτές απειλούν τη λογική συγκρότηση της πραγματικότητας και των αισθήσεων τις οποίες ελέγχει. Ωστόσο, στους ανθρώπους της κατηγορίας που περιγράφουμε, αυτό δεν συμβαίνει. Η λογική σ' αυτούς, είναι κάπως

σαν τους επιστήμονες, που βρίσκονται στο εργαστήριο τους μπροστά σ' ένα μυστήριο εύρημα. Έχοντας τη δυνατότητα να παρατηρήσει την εμπειρία αυτή, η λογική αργά ή γρήγορα, θα αναπτύξει τους κώδικες εκείνους που θα μπορέσουν να εκφράσουν αυτό που παρατηρεί. Και τότε, συμβαίνει το ανάλογο της παρατήρησης του κύματος της ύλης, όπου η ύλη εμφανίζεται σε συγκεκριμένο σημείο, όταν παρατηρείται από τα επιστημονικά όργανα: οι πέντε αισθήσεις μπορούν να απολαύσουν αυτό που η λογική, παρατηρώντας την εμπειρία της διαίσθησης, θα τους δώσει. Αυτό που οι άνθρωποι ονομάζουν έργο τέχνης: ένα πίνακα ζωγραφικής, ένα γλυπτό, ένα κομμάτι μουσικής, ένα ποίημα.

Στην δεύτερη κατηγορία, ανήκουμε όλοι οι υπόλοιποι. Αυτοί που, είτε δεν αντέχουν να βυθιστούν στη διαίσθησή τους, είτε δεν μπορούν να κρατήσουν μέσα τους την εμπειρία αυτής της διαίσθησης και τη λογική ταυτόχρονα για μεγάλο διάστημα. Τις περισσότερες φορές συμβαίνει να μην μπορεί η λογική να συνυπάρξει με την εμπειρία της διαίσθησης, μιας και η τελευταία είναι, ούτως ή άλλως, παρούσα σε όλους τους ανθρώπους. Σ' αυτήν την περίπτωση, η λογική είναι ισχυρότερη της εμπειρίας και την καταργεί. Έτσι, κάθε προσπάθεια να εκφράσουμε την εμπειρία της διαίσθησης, θα κινείται μεταξύ κοινοτοπίας και γραφικότητας. Γι αυτό και τα περισσότερα φιλοσοφικά και θρησκευτικά ρεύματα κηρύττουν ότι ο άνθρωπος πρέπει να καταργήσει το νου για να μπορέσει να αισθανθεί αυτό που πραγματικά υπάρχει. Κι η τέχνη είναι ο μόνος τρόπος να μεταδώσει στους άλλους ανθρώπους αυτήν την εμπειρία.

www.manolachis.gr